

definícií zavádza Russell v rámci každého typu rôzneho od typu O ešte delenie na tzv. rady, čím z jednoduchej teórie typov získava rozvetvenú.

Rozvetvená teória typov vyvolala silnú diskusiu, sústredenú najmä na tzv. *axiómu reducibility*, ktorá mala zabezpečiť predikatívnu definovateľnosť tých pojmov matematickej analýzy, ktoré sa v nej definujú nepredikatívne. Neskôr sa ukázalo, že na odstránenie antinómii postačuje jednoduchá teória typov bez axiómy reducibility a delenia typov na rady (L. Chwistek v r. 1920 a F. P. Ramsey v r. 1926). Výraz „*T* je prvkom *T*“ vyskytujúci sa v Russellovej antinómii nemá ani podľa jednoduchej teórie typov nijaký zmysel, nie je správne utvorený, a preto sa v tejto teórii Russellova antinómia nedá skonštruovať. Napriek tomu, že rozvetvená teória typov sa nikdy nedočkala všeobecného uznania a súhlasu, v posledných rokoch sa k nej vrátili a tvorivo na ňu nadviazali takí logici, ako je Hao Wang, P. Lorenzen a K. Schütte.

Hlavným cieľom *Principia Mathematica* nebolo však rozvinutie rozvetvenej teórie typov. Autorom tohto diela išlo v ňom najmä o vybudovanie matematiky čisto logickými prostriedkami. Toto dielo malo demonštrovať a konkrétne zdôvodniť oprávnenosť *logicizmu* (pochádzajúceho od Fregeho), podľa ktorého matematika je časťou logiky v tom zmysle, že všetky matematické pojmy sa dajú definovať pomocou čisto logických a všetky matematické teóremy sa dajú dokázať na základe logických axiém. Program logicizmu sa im však uspokojuivo realizovať nepodarilo. Pri dôkaze väčšiny matematických tvrdení sa totiž nemožno zaobiť bez *axiómy nekonečna*, predpokladajúcej existenciu spočítateľne nekonečného množstva predmetov, ktorú pre jej existenčný charakter sotva možno považovať za axiómu logiky. Napriek tomu autori *Principia Mathematica* urobili neobyčajne veľa. Na nových, dôkladnejšie prebádaných základoch vybudovali značnú časť matematiky a naznačili smer ďalšieho skúmania. Dokázali veľké množstvo teoreém a skonštruovali mnoho definícií, ktoré poukazovali na nové väzby medzi matematicko-logickými pojmami. Vytvorili v každom ohľade monumentálne dielo. *Principia Mathematica* i ostatné Russellove práce z logiky a základov matematiky mali na ďalší rozvoj matematickej logiky ohromný vplyv.

Principia Mathematica sú nepochybne jedným z najvýznamnejších diel v dejinách logiky. Russellov prínos do základov matematiky, logickej sémantiky a filozofie vedy má už dávnejšie v dejinách modernej vedy a kultúry svoje trvalé miesto. Tvár vedy 20. storočia je bez Russellovho prínosu nepredstaviteľná.

Pavel Cmorej

AKADEMIK ANDREJ SIRÁCKY 70-ROČNÝ

V prvých rokoch I. svetovej vojny prežívala Praha rušné chvíle. Početná študujúca mládež, ktorá sa sem nahrnula zo všetkých končín republiky, bola svedkom, ale aj aktívnym účastníkom pohnutých zápasov pokrokových síl s reakciou, zápasov o charakter a triednu životnú náplň mladého štátneho útvaru, grupovania politických síl a brúsenia svetových názorov. Na javisko našich dejín prichádza predvoj najpokrokovejších síl našich národov — komunistická strana.

Pod vplyvom danej situácie sa aj rady slovenských vysokoškolákov v Prahe začali diferencovať a politicky triediť zhruba do troch hlavných skupín. Prvú skupinu tvorili stúpenci buržoáznej demokracie, odchovanci hlasistickej generácie, propagátori myšlienky československej národnej jednoty, podľa ktorej Slováci sú iba nárečovou odrodou českého

národa. Ich ideovým vodcom bol T. G. Masaryk a M. Hodža. Do druhej skupiny sa zaradovali slovenskí nacionalisti, zjavne poznačení znamienkom klerikalizmu a spiatočníctva. Boli medzi nimi umiernení národníari, ale aj budúci fanatickí prívrženci A. Hlinku a propagátori klérofašistickej ideológie. Konečne tretiu skupinu — čo sa týka počtu veľmi nepatrnú — tvorili študenti, sympatizujúci s ideami a vymoženosťami ruskej sovietskej revolúcie a snažiaci sa priblížiť k vedúcej sile pracujúceho ľudu v boji za socializmus a podporovať jej politické akcie.

Medzi týmito nadšenými mladými ľuďmi, ktorí horeli nadšením a obdivom voči všetkému novému, čo sovietska revolúcia znamenala pre dejiny ľudstva vôbec a pre dejiny našich národov zvlášť, vidíme aj nášho jubilanta Andreja Siráckeho.

Akademik A. Sirácky sa narodil 9. decembra 1900 v Petrovci (Juhoslávia), kde sa jeho predkovia presťahovali koncom 18. storočia. Pochádza z rodiny chudobného nádenníka a v mladých rokoch sa musel sám tvrdo prebijať životom. Ťažkosťi mu robila v strednej škole maďarská reč, ktorú si musel od základu osvojiť. V prvej svetovej vojne musel narukovať a keď sa vojna končila, musel sa naučiť srbsky, aby mohol pokračovať v stredoškolskom štúdiu. No, nemal potrebné finančné prostriedky, a preto posledné ročníky strednej školy bol nútený skončiť privátne popri zamestnaní ako sadzač, korektor a pisár v petrovskej tlačiarni.

Na jeseň roku 1921 prichádza mladý absolvent strednej školy na univerzitu do Prahy a zapisuje sa na filozofickú fakultu na filozofiu a literatúru. A keď roku 1922 sa utvoril spolok „Voľné združenie študentov socialistov zo Slovenska“ Sirácky je medzi nimi a je jedným z najagilnejších členov spolku. V spolku mladých socialistov prichádza A. Sirácky do styku s Edom Urxom, ku ktorému ho viažu postupne vznikajúce priateľské vzťahy.

V rokoch vysokoškolského štúdia sa značne rozrástla literárna a publicistická činnosť A. Siráckeho. Jeho príspevky charakterizuje sociálna tematika, obdiv a nadšenie pre prvý socialistický štát sveta — Sovietsky zväz a neskrývaný odpor ku klerikalizmu a nacionálnemu šovinizmu. Pozoruhodné sú najmä dve literárnofilozofické úvahy. Prvá vyšla v Pravde chudoby pod názvom *O proletárskom umení*. Autor v nej vysvetľuje svoje kritické stanovisko k „modernému“ umeniu z hľadiska, ktoré nestráca na aktuálnosti ani dnes. Druhá úvaha bola uverejnená v DAVE na jar 1925 pod názvom *O takzvanom rozpore indivídua a spoločnosti*. Nastoľuje v nej problém, ktorý až dodnes stojí v strede pozornosti vedeckej práce A. Siráckeho. Autor v úvahe otvorene proklamuje svoju historicko-materialistickú orientáciu a svoj jednoznačný súhlas s Engelsovým stanoviskom.

Obidve úvahy dokazujú, že roky strávené v Prahe v prostredí pokrokových ľudí, roky intenzívneho štúdia priniesli prvé významné plody. Roku 1925 odchádza z Prahy do Petrovca mladý človek pokrokového zmysľania, so širokým kultúrnym rozhľadom, ambíciami, aby medzi rodákmi pokračoval v práci, ktorú začal ako študent v Prahe.

Vývin davistov a medzi nimi aj individuálny vývin A. Siráckeho ukazujú aj druhú stránku tohto procesu. Títo mladí ľudia, ktorí boli plní nadšenia pre socialistické ideály pod vplyvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, dychtiví poznať Marxove, Engelsove a Leninove práce, študovať marxizmus a viedli zápalisté polemiky, začali „povoľovať“ zo začiatočného nadšenia a kolísať v základných otázkach. Objavujú sa sklony k únikovosti, kompromisníctvu, obnažujú sa slabé znalosti teórie marxizmu, nedostatky politického a triedneho uvedomenia. Zaisťe treba mať na zreteli, že cesta príslušníkov inteligencie na pozície proletariátu a k marxizmu je iná, zložitejšia než cesta proletára. Proces odcudzovania sa vládnucej ideológii sa sťažuje sklonom intelektuála k individualizmu, intelektualizmu a triednym pôvodom.

Keď hodnotíme činnosť A. Siráckeho za jeho pobytu v Prahe, jasne sa nám ukazuje, že jeho vývin jednoznačne smeroval k marxistickým pozíciám, ale nastal v ňom „útlm“, keď zmenil svoje spoločenské prostredie. V Juhoslávii vládli v tom čase značne odlišné pomery. V krutých podmienkach monarchistickej diktatúry nebolo možné ani len liberálničiť, nie ešte propagovať socializmus! Ostávala iba jedna cesta, po ktorej sa v určitých úzkych medziach mohla šíriť osveta: cesta ľudovúchovy. Na túto cestu nastúpil A. Sirácky a ako stredoškolský profesor, redaktor Národnej jednoty a osvetový lektor prehlboval vzdelanosť ľudu v pokrokovom duchu, burcoval ho do boja proti rozširujúcemu sa nemeckému a maďarskému fašizmu a za potrebu zblíženia sa so Sovietskym zväzom. Nemožno nespomenúť, že to boli práve jeho odhovanci, ktorí ako prví ilegálni bojovníci-komunisti začali partizánsky boj s fašistickými okupantmi a položili svoje životy za vec socializmu, za víťazstvo nad fašizmom.

Po okupovaní Báčky fašisticko-horthyovským Maďarskom (apríl 1941) ako nespôhlivého nevzali ho do školskej služby. Bol zatknutý a internovaný v Novom Sade a neskôr v koncentračnom tábore v Topolci. Po prepustení bol pod policajným dozorom až do mája 1942. Preto, že domáci kulaci a malomeštiaci odmietali mu pomoc alebo zamestnanie, konečne prijal pozvanie Kelemen, šéfredaktora peštianskej Slovenskej jednoty, a spolu s M. Topoľským a I. Čajakom išli pracovať do redakcie časopisu.

Práca v redakcii nebola ľahká a bezpečná. Sústavná kontrola obsahu časopisu a správanie sa vedúcich redaktorov sťažovali uverejňovanie pokrokových článkov. Napriek tomu postupne sa podarilo pretvoriť Slovenskú jednotu na časopis pomerne pokrokový, protifašistický a protiklerikálny. V časopise boli často uverejňované výslovne protifašistické články a správy sa vyberali tak, aby z nich vyniklo beznádejné postavenie Osi.

Možno jednoznačne konštatovať, že Slovenská jednota vykonala pozitívnu prácu medzi širokými ľudovými masami. Svedčí o tom aj skutočnosť, že nemecké Ministerstvo zahraničných vecí, viackrát protestovalo proti písaniu časopisu, označovalo časopis za rozkladný, nadržujúci spojencom, za boľševický. Tieto niekedy veľmi otvorené útoky proti fašistickým mocnostiam vrcholili koncom 1943 a začiatkom roku 1944. Nie je div, že A. Sirácky bol nútený koncom r. 1943 odísť z redakcie a opustiť Budapešť.

Po oslobodení Báčky Sovietskou armádou začína A. Sirácky pracovať na národnom výbere v Petrovci. Z jeho iniciatívy v októbri začína vychádzať časopis Hlas ľudu. V decembri 1944 sa vracia na gymnázium ako jeho riaditeľ. Na gymnáziu pôsobí až do júla 1948, keď na pozvanie Povereníctva školstva prichádza na Slovensko, potom ako prejavil svoj nesúhlas so súčasným politickým vývinom v Juhoslávii. V tomto období A. Sirácky už vystupuje ako uvedomelý marxista, dobrý znalec marxisticko-leninskej filozofie.

Od októbra 1948 začína prednášať marxisticko-leninskú filozofiu na Univerzite Komenského v Bratislave. V rokoch 1952-53 pôsobí ako dekan a od 1953—1956 je rektorom univerzity. V decembri 1955 bol zvolený za predsedu Slovenskej akadémie vied a v tejto funkcii bol sedem rokov.

Po príchode na Slovensko sa začína bohatá publicistická činnosť A. Siráckeho. Okrem veľkého množstva článkov a štúdií uverejňoval z roka na rok väčšie-menšie knižné publikácie. Ich obsah je skrz-naskrz propagovanie marxisticko-leninského svetonázoru, vedeckomaterialistickej filozofie, etiky a sociológie.

*

Za prvé významné vedecké dielo A. Siráckeho možno považovať *Umierajúcu civilizáciu* vydanú r. 1946 ešte v Petrovci. Je to spis marxisticky bojovný a je prenikavým

rozborom podstaty kapitalistickej kultúry. Kultúru chápe ako spoločensko-historickú kategóriu, ktorej materiálnou, ekonomickou základňou je triedna spoločenská štruktúra.

Marxistická kritika hneď po vyjení knihy napísala, že je to práca tvorivá a bojujová a že prináša nové pohľady do kultúrnej problematiky. Aj v českej pokrokovej tlačí sa práca A. Siráckeho veľmi kladne hodnotila (napr. v Tvorbe, Sociální revue, v Československom svete a i.). Označovaná bola ako práca „marxisticky nesmlouvavá, vyznačujúca sa veľkou prenikavosťou, erudíciou a odvahou“.

Kultúra a mravnosť je nasledujúce významné dielo A. Siráckeho. Je to spis široko koncipovaný a zahŕňa problematiku spoločenského bytia a vedomia. Otázky kultúry a mravnosti sa tu riešia na prísne vedeckom, dialektickomaterialistickom základe v celej ich zložitosti a historicko-spoločenskej súvislosti.

Pochopiteľné je, že v dielach, ako sú uvedené, riešiacich tvorivé, smelé a málo alebo vôbec neprebádané problémy, nájdu sa aj nedostatky, nepresné formulácie.

Ďalšie práce A. Siráckeho sú: *Od kapitalizmu k socializmu; K otázke formovania socialistického človeka; Pôvod prvotných ideológií; Vznik a vývoj náboženstva; Klérofašistická ideológia ľudáctva; Ku kritike buržoázných teórií a vzniku náboženstva; Za socialistickú vedu a kultúru* atď.

Ako to i tituly diel prezrádajú, A. Siráckeho skoro výlučne zaujímali najaktuálnejšie filozofické a ideologické problémy, ktoré nastoluje potreba prevýchovy nášho človeka v uvedomelého budovateľa socialistickej spoločnosti i ďalšieho tvorivého rozvíjania marxisticko-leninskej filozofie v súčasných podmienkach.

V poslednom desaťročí sa však čím ďalej tým viac orientoval na problémy marxistickej sociológie. Treba zdôrazniť, že pri rozpracovaní vlastnej koncepcie sociológie sa A. Sirácky v ničom nezriekal dedičstva marxisticko-leninskej filozofie a že teoretickým a metodologickým základom tejto koncepcie bol historický materializmus.

Sociológia, teória, metódy, problémy, ktorú vydal v roku 1966, je u nás prvou prácou o teoretických a metodologických základoch marxisticko-leninskej sociológie a o jej mieste v systéme marxizmu-leninizmu. Treba zvlášť zdôrazniť, že A. Sirácky dôsledne prízvukuje spätnosť sociológie s marxizmom-leninizmom, zvlášť s jeho teoretickým základom historickým materializmom. U neho sa veľmi jasne črtá presná hranica medzi marxistickou a nemarkxistickou koncepciou sociológie. Vo všetkých svojich sociologických prácach organicky spája teóriu s empiriou. Je proti „faktografii“, neutralite a neangažovanosti sociológie, ako aj proti abstraktnej sociológii. Žiada, aby sociológia nezhrmažďovala len fakty a údaje o spoločenskom živote, ale má ich aj analyzovať, zovšeobecňovať a hľadať spoločenské zákony. U A. Siráckeho sa všetko koncentruje v marxizme-leninizme. Svedčia o tom rozsiahle state, ako sú: *Sociológia a integrácia; Sociológia „vedy o človeku“; O problémoch rozvoja marxistickej sociológie; O potrebe rozvíjania tvorivého myslenia; O robotníckej triede a inteligencii; O revolučnosti davistov* atď.

V uvedených a ďalších statiach a úvahách z r. 1967—1970, ktoré boli uverejnené v časopisoch Nová mysl, Tvorba, Nové slovo, Filozofia, Sociológia, Pravda a i., Sirácky rozpracúval filozofickú sociologickú problematiku z hľadiska potrieb rozvoja našej spoločnosti, ale i so zreteľom na hlbšiu analýzu základných pojmov a filozofických a sociologických kategórií.

Súruh A. Sirácky sa dožíva 70. roku svojho plodného života v plnej pracovnej sile a eláne a my, ktorí ho máme radi, mu želáme, aby ho dobré zdravie a tvorivé sily ešte dlho neopúšťali, aby našu filozofickú a vedeckú tvorbu ďalej rozvíjal a obohacoval.

Ladislav Szántó